

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –  
2013 – Volume 22, Issue 4, pp. 24–42  
URN:NBN:NL:UI:10-1-114622

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Igitur publishing, in cooperation  
with Utrecht University of

Applied Sciences, Faculty of Society and Law

Copyright: this work has been published under a  
Creative Commons Attribution-Noncommercial-No  
Derivative Works 3.0 Netherlands License

a teacher in the Master Health Care & Social Work  
at Saxion.

**Dr. Ellen Oosterkamp-Szwajcer** is researcher at  
Community Care & Youth, Saxion University of  
Applied Sciences. She is also a teacher in the Master  
Health Care & Social Work at Saxion.

Correspondence to: Pamela Besselink, Panovenlaan 1,  
6525 DZ Nijmegen, the Netherlands

E-mail: [p.besselink@nim.nl](mailto:p.besselink@nim.nl)

**Pamela Besselink, M HCSW**, is researcher of a practical-  
based research program at NIM Maatschappelijk Werk, an  
organization for social work. She is also a social worker at  
NIM Maatschappelijk Werk.

**Dr. Margriet Braun** is researcher at Community Care &  
Youth, Saxion University of Applied Sciences. She is also

Received: 6 June 2013

Accepted: 16 October 2013

Category: Research

PAMELA BESSELINK,  
MARGRIET BRAUN,  
ELLEN OOSTERKAMP-  
SZWAJECER

## ouders in armoede: veerkrachtig, strijdvaardig of terneergeslagen?

### ABSTRACT

#### Parents in poverty: resilient, combative or depressed?

More and more Dutch families are having to contend with poverty. With this qualitative study we aim to contribute to the development of interventions for parents in poverty. We focus on the following question: How do parents in poverty experience their circumstances? Based on the *modified grounded theory* (Glaser & Strauss, 1967) we conducted semi structured interviews, fifteen parents participated. Results show three types of parents in poverty, based on four characteristics. The *resilient* parents manage quite well with their finances, they accept their

situation, feel positive about their family life and have a positive feeling about life in general. The parents with *fighting spirit* have difficulties financially, are insecure about their situation, are focused on their children and feel hopeful about life in general. The *depressed* parents have problems financially, feel angry and defeated, think parenthood is difficult and have a negative view on life in general. With the typology three different groups of parents in poverty are identified which can be useful as a theoretical model in social work. The model gives more insight into the conditions of life of parents in poverty, the way they experience their situations and the strategies they use to cope with their situation.

### **Keywords**

Poverty, parenting, perception, coping strategies, empowerment, counseling, social work

### **SAMENVATTING**

#### **Ouders in armoede: veerkrachtig, strijdvaardig of terneergeslagen?**

Armoede komt in Nederlandse gezinnen vaak voor. De hulpverlening die geboden wordt aan ouders in armoede kan een middel zijn om hen uit de armoede te helpen. Inzicht in de leefwereld van ouders in armoede is cruciaal voor het bieden van doelgerichte hulpvormen. In deze kwalitatieve studie naar de leefwereld van ouders in armoede staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Hoe beleven ouders in armoede hun levensomstandigheden? Er is een kwalitatieve studie verricht conform de *gemodificeerde grounded theory* van Glaser en Strauss (1967). Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen onder 15 ouders in armoede. Het onderzoek heeft geresulteerd in een typologie met typen ouders in armoede. Er zijn drie typen te onderscheiden, de *veerkrachtige* ouders, de *strijdvaardige* ouders en de *terneergeslagen* ouders. De *veerkrachtige* ouders in armoede beschikken over de volgende vier kenmerken: "het redden met de financiën", "tevredenheid en acceptatie", "gezinsleven gaat goed" en "positief beeld over het leven". De *strijdvaardige* ouders in armoede hebben de kenmerken: "moeilijk rondkomen met de financiën", "bestaansonzekerheid en vechten", "de kinderen moeten het goed hebben" en "hoopvol over het leven". De *terneergeslagen* ouders in armoede beschikken over de kenmerken: "niet uitkomen met de financiën", "boosheid en verslagenheid", "ouderschap is zwaar" en "negatieve kijk op het leven". De gevonden typologie heeft de heterogeniteit van de groep ouders in armoede geïdentificeerd en onderverdeeld in drie meer homogene subgroepen. De typologie kan in de praktijk gebruikt worden als een theoretisch denkmiddel. Het biedt verdiepend inzicht in hun leefwereld, de wijze waarop zij hun levensomstandigheden beleven en de strategieën die zij hierin hanteren.

## Trefwoorden

Armoede, ouderschap, beleving, copingstrategieën, empowerment, hulpverlening, maatschappelijk werk

## ACKNOWLEDGEMENTS

Dit artikel is gebaseerd op een studie gefinancierd door NIM Maatschappelijk Werk in Nijmegen. NIM is een instelling voor maatschappelijk werk in de regio Nijmegen. Meer informatie over het onderzoek kan worden opgevraagd bij P. Besselink (p.besselink@nim.nl).

## INLEIDING

In 2011 leefden ruim 1,1 miljoen mensen in Nederland onder de armoedegrens. In 2011 leefden 359.000 kinderen van 0–17 jaar in een huishouden met een inkomen onder de armoedegrens. De verwachting is dat het aantal arme kinderen in 2012 groeit naar 377.000 kinderen, ruim 11% van het totaal aantal kinderen in Nederland [Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) & Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), 2012]. Het SCP spreekt over armoede wanneer het "niet-veel-maar-toereikendcriterium" niet wordt behaald. Hierbij wordt gerekend met minimale uitgaven voor voedsel, kleding en wonen, enkele andere moeilijk te vermijden kosten en enige kosten voor sociale participatie (SCP & CBS, 2012).

Armoede kan voor gezinnen die ermee kampen grote gevolgen hebben op meerdere levensgebieden. Door de financiële tekorten kunnen ouders stress ervaren (Hooper, Gorin, Cabral & Dyson, 2007; Ridge, 2009; Russel, Harris & Gockel, 2008). Ook is er een relatie tussen het hebben van een laag inkomen en depressieve symptomen (Lee, Anderson, Horowitz & August, 2009). Het *family stress model* maakt duidelijk dat financiële problemen kunnen leiden tot financiële zorgen en psychische klachten bij ouders (Conger, Rueter & Conger, 2000). Hierdoor zijn ouders minder goed in staat om een goede opvoeding te bieden aan hun kinderen (Conger *et al.*, 2000; Lee *et al.*, 2009). Het welzijn van kinderen wordt negatief beïnvloed. Zo zijn kinderen die opgroeien in armoede vaker sociaal uitgesloten dan hun niet-arme leeftijdsgenoten. Zij doen het tevens minder goed op school (Roest, Lokhorst & Vrooman, 2010). Verder concluderen Kooijman en Wolzak (2004) in hun verkennende studie naar kindermishandeling dat een laag inkomen in het gezin een relatie heeft met kindermishandeling. Dit wordt bevestigd door de Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen: gezinnen waarin sprake is van

kinder mishandeling, bevinden zich voor ruim drie kwart in de lage-sociaaleconomische klasse van de samenleving (Van IJzendoorn *et al.*, 2007).

### **De hulpverlening aan ouders in armoede**

Het maatschappelijk werk richt zich op kwetsbare mensen, waarbij het bevorderen dat mensen tot hun recht komen als mens en als burger centraal staat [Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (NVMV), 2006]. Uit onderzoek van Integraal Toezicht Jeugdzaken (2011) blijkt dat de hulpverlening aan arme burgers niet doelmatig wordt ingezet. Zo is de hulp vaak kortdurend en worden meervoudige problemen niet integraal aangepakt. Bij de hulpverlening aan gezinnen met meervoudige problematiek is afhaken van gezinsleden een veel voorkomend probleem (Tabibian, 2006). Driessens (2003) wijst in haar onderzoek op het knelpunt dat hulpverleners te weinig weten over de leefwereld van ouders in armoede. Cliënten kunnen zich hierdoor niet begrepen voelen door de hulpverlener. In de literatuur wordt dit de *missing link* genoemd (Spiesschaert, 2005). Het gaat hierbij om het onvermogen van hulpverleners om voldoende kennis en begrip te hebben over de impact van armoede op de leefwereld van mensen in armoede. Hierdoor kan de communicatie tussen de hulpverlener en de cliënt verslechteren en de hulpverlening falen (Spiesschaert, 2005).

Het is belangrijk dat de hulpverlening aan ouders in armoede aansluit op hun leefwereld. Hulpverleners ervaren een handelingsverlegenheid in de hulpverlening aan ouders in armoede, omdat zij te weinig inzicht hebben in deze leefwereld. Ouders in armoede kunnen hun leefsituatie zeer verschillend beleven. Zo zijn er ouders die grote moeite hebben met hun leefsituatie, maar ook ouders die positiever zijn over hun leefsituatie. Om meer inzicht te verkrijgen dient de heterogeniteit van deze cliëntengroep onderverdeeld te worden in typen ouders in armoede, zodat deze heterogene cliëntengroep onderverdeeld wordt in meer homogene groepen. Zodoende kan de hulpverlening beter aansluiten op de leefwereld van de desbetreffende type ouder. Met het huidige kwalitatieve onderzoek wordt beoogd om hier meer inzicht in te verkrijgen. Daarbij staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Hoe beleven ouders in armoede hun levensomstandigheden? In dit onderzoek wordt een multi-dimensionele visie op armoede gehanteerd: financiële armoede is een tekort aan inkomen en kan invloed hebben op het gehele leven. Daarmee kan armoede een opeenstapeling zijn van problemen op meerdere levensgebieden, zoals financiële problemen, gezondheidsproblemen, opvoedingsproblemen, slechte dagbesteding en werkloosheid. Om inzicht te verkrijgen in de leefwereld van ouders in armoede is het dus noodzakelijk om meerdere levensgebieden te onderzoeken.

## THEORETISCH KADER

Theoretische achtergronden kunnen in kwalitatief onderzoek gebruikt worden als oriënterend kader om verschijnselen te interpreteren (Baarda, De Goede & Teunissen, 2009). De *psychosociale stresstheorie* is in dit onderzoek gekozen als een oriënterend kader om de levensomstandigheden, de beleving en de strategieën van ouders in armoede te interpreteren. De psychosociale stresstheorie past goed bij de objectieve levensomstandigheden en de subjectieve beleving hiervan, waar dit onderzoek een dieper inzicht in wil krijgen.

De psychosociale stresstheorie bestaat uit een analysedriehoek met de componenten draaglast, draagkracht en draagvlak. De draaglast betreft de feitelijke en subjectieve stressoren. Dit zijn de levensomstandigheden op meerdere levensgebieden en de beleving. De draagkracht betreft de lichamelijke conditie en de psychische veerkracht (De Mönning, 2004). *Coping* is hierbij van grote invloed. Coping is de manier waarop iemand met problemen omgaat. Bij een adequate coping is iemand in staat om problemen op te lossen en zich te weren tegen stress. Bij een inadequate coping kan iemand het gevoel hebben de situatie niet aan te kunnen en ontstaat er stress. Het draagvlak betreft de sociale en structurele steun. Dit is de mate waarin iemand steun krijgt vanuit de omgeving (De Mönning, 2004).

Ouders in armoede kunnen zich bevinden in een complexe leefsituatie, waardoor zij het gevoel kunnen hebben vast te zitten. *Beheersingsoriëntatie* is hierbij een belangrijk psychologisch concept. Beheersingsoriëntatie kan beschouwd worden als de mate waarin iemand denkt invloed te hebben op een situatie. Interne beheersingsoriëntatie is het gevoel zelf de controle te hebben over de situatie. Externe beheersingsoriëntatie is het gevoel geen controle te hebben over de situatie (Van Regenmortel, 2006).

Ouders in armoede ontwikkelen bestaansstrategieën. Dit zijn de activiteiten die ondernomen worden met het doel de bestaanszekerheid van het huishouden te garanderen. Ypeij, Snel en Engbersen (2002) onderscheiden de volgende vijf bestaansstrategieën:

- Het zorgvuldige budgetmanagement, waarmee het zorgvuldig plannen van de financiën wordt bedoeld;
- De strategische samenstelling van het huishouden, waardoor de totale kosten verdeeld kunnen worden onder meerdere personen in het huishouden;
- Het verkrijgen van verschillende inkomsten door één of meerdere leden van het huishouden. Hieronder vallen zowel de formele als de informele inkomsten;

- Het mobiliseren van ondersteuning uit het sociale netwerk;
- Het verwerven van ondersteuning of profijt van de overheid.

De psychosociale stresstheorie is een omvangrijke theorie en daarom zeer geschikt om de leefwereld van ouders in armoede in zijn geheel te analyseren. Coping, beheersingsoriëntatie en de bestaansstrategieën waren in dit onderzoek attenderende begrippen.

Tot op heden is er geen duidelijke typologie te vinden van ouders in armoede. Er is wel een kwalitatief onderzoek gevonden dat een thematiek van ouders in armoede beschrijft. Russel *et al.* (2008) beschrijven in hun onderzoek vier thema's, namelijk "aan de rand van de nederlaag", "geen inkomen, slechte ouder", "depressieve ouder, slechte ouder" en "geen hoop, ik kan geen goede ouder zijn". Deze thema's beschrijven de dagelijkse strijd die ouders in armoede kunnen ervaren. Ouders ervaren hierbij veel stress, bestaansonzekerheid en machteloosheid. De financiële problemen in combinatie met de daarbij gepaarde psychische problemen zijn dermate ernstig, dat zij het idee hebben geen goede ouder te kunnen zijn. Er is hierbij geen hoop op betere tijden (Russel *et al.*, 2008).

## **ONDERZOEKSMETHODOLOGIE**

De complexe problematiek van ouders in armoede vraagt om een verdiepend inzicht. Om inzicht te verkrijgen in de leefwereld van ouders in armoede is er een kwalitatief onderzoek verricht met een beschrijvend karakter.

### **Dataverzameling**

Er zijn semigestructureerde interviews afgenomen. Er is gebruik gemaakt van een topiclijst met zes levensgebieden, namelijk *financiën*, *gezondheid*, *gezin*, *sociaal netwerk*, *dagbesteding* en *wonen*. Deze levensgebieden zijn gekozen op basis van een expertmeeting met maatschappelijk werkers, waarbij besproken is op welke levensgebieden armoede van invloed kan zijn voor ouders in armoede. De vragen over de topics waren gericht op de volgende aspecten: wat zijn de levensomstandigheden van de levensgebieden; hoe worden deze levensomstandigheden beleefd en welke strategieën worden er gehanteerd in deze levensomstandigheden. Enkele voorbeeldvragen over het levensgebied financiën zijn: hoe is uw financiële situatie?; hoe is het om met weinig geld rond te moeten komen?; heeft u schulden en zo ja hoe zijn de schulden ontstaan?; en hoe gaat u met uw geld om?

## **Respondenten**

De respondenten zijn geworven via maatschappelijk werkers van NIM Maatschappelijk Werk. De maatschappelijk werkers hebben hun eigen cliënten gevraagd om mee te doen aan het onderzoek.

Er is gebruik gemaakt van een gerichte steekproef. Hiervoor is gekozen om een zo breed mogelijke afspiegeling te krijgen van de maatschappij. Om dit te bereiken zijn de participanten geselecteerd op basis van diversiteit en maximale representativiteit (Mays & Pope, 2000). Om een breed scala aan ouders in armoede te betrekken zijn de respondenten zoveel mogelijk geselecteerd op basis van verschillende sociaal-demografische kenmerken, zoals geslacht, aantal kinderen, leeftijd en afkomst.

Naast de diversiteit binnen de onderzoeksgroep, zijn de respondenten geselecteerd op basis van het inkomensniveau. Ouders met een inkomen onder het wettelijk bestaansminimum of ouders die op dit niveau uitkomen door afbetaling aan de schulden zijn geselecteerd. De maatschappelijk werkers beschikten over deze inkomensgegevens. De overige inclusiecriteria voor dit onderzoek waren:

- Er zijn één of meerdere minderjarige kinderen in het gezin;
- De respondenten beheersen de Nederlands taal goed.

De onderzoekspopulatie bestond uit 15 respondenten, waarvan zeven alleenstaande moeders, een alleenstaande vader, vier moeders uit een tweeoudergezin en drie vaders uit een tweeoudergezin. De 15 respondenten representeren 13 gezinnen; 11 keer is één ouder geïnterviewd en van de overige twee gezinnen zijn zowel de vader als de moeder geïnterviewd. Alle interviews zijn afzonderlijk afgenomen. De leeftijd van de respondenten ligt tussen de 21 en 49 jaar oud. Er zijn 11 autochtone respondenten en vier allochtone respondenten geselecteerd. Verder ontvangen 12 respondenten een uitkering, één respondent heeft een betaalde baan en twee respondenten leven van het inkomen van de partner.

## **Data-analyse**

De analyse is verricht door gebruik te maken van de *gemodificeerde grounded theory*. Dit is een iteratief proces, waarbij er op een systematisch wijze data verzameld en geanalyseerd wordt. Alle interviews zijn uitgetypt in transcripties. Het tekstmateriaal is in fragmenten opgedeeld in zinvolle

teksteenheden. De fragmenten hebben codes toebedeeld gekregen door bij het tekstmateriaal een kanttekening te maken. Op die manier ontstond er van alle transcripties een lijst met codes. Alle codes zijn genummerd. Deze nummering heeft als een terugzoekmethode van de tekstfragmenten gefungeerd. Er is daarna een coderingsmal gemaakt om de codes te kunnen ordenen. Deze coderingsmal bestond uit de volgende aspecten: de financiële situatie, de beleving, de strategieën die de respondenten in hun leefsituatie hanteren en de verschillende levensgebieden. Na tien interviews zijn alle transcripties en codes kritisch bestudeerd. Er zijn codes samengevoegd, waardoor er een abstractere codering ontstond. Er zijn categorieën ontwikkeld die betrekking hadden op het topic *financiën* zoals leefgeld, het financieel beheer, beleving van financiën en bestaansstrategieën. De overige categorieën zijn de topics *gezondheid*, *gezin* met aandacht voor ouderschap en welzijn van de kinderen, *sociaal netwerk*, *dagbesteding* en *wonen*. Onder deze categorieën zijn de codes over de levensomstandigheden en de beleving geordend. De codes over het omgaan met problemen zijn geordend onder de categorie *coping*.

Door de codes van de verschillende respondenten te vergelijken en gericht te zoeken naar patronen, ontstond er een inhoudelijke variatie. Bij de categorie *beleving* is gebleken dat er drie verschillende belevingen van armoede zijn. Bij deze drie typen belevingen konden verbanden gelegd worden met de strategieën die gehanteerd werden door de respondenten. Zodoende ontstond er een typologie. Deze voorlopige typologie zijn de onderzoekers gaan toetsen door opnieuw data te verzamelen en te analyseren. Er zijn nog vijf interviews afgenomen en deze interviews zijn geanalyseerd door gebruik te maken van de coderingsmal. Na 15 interviews werden er geen nieuwe antwoorden gegeven door de respondenten, het punt van theoretische verzadiging was bereikt.

### **Ethische verantwoording**

De respondenten zijn voorafgaand aan het onderzoek mondeling geïnformeerd en hebben een schriftelijke toelichting ontvangen. De gegevens in dit onderzoek zijn vertrouwelijk verwerkt en zijn niet herleidbaar naar de respondenten.

### **RESULTATEN**

Op basis van het onderzoeksmateriaal is er een typologie van ouders in armoede ontwikkeld. De drie typen zijn: de *veerkrachtige*, de *strijdvaardige* en de *terneergeslagen* ouders in armoede. In Tabel 1 wordt de typologie weergegeven met de thema's die kenmerkend zijn voor de drie typen ouders in armoede. Hierna worden de drie typen ouders in armoede uitgewerkt.



## DE VEERKRACHTIGE OUDERS IN ARMOEDE

### Het redden met de financiën

Veerkrachtige ouders in armoede geven aan goed rond te kunnen komen met het leefgeld. Zij kunnen de vaste lasten betalen en houden nog voldoende geld over om in de overige basisbehoeften van het gezin te voorzien. Zij hebben een bestaansstrategie, waarbij zij succesvol kunnen budgetteren. Zij krijgen materiële steun vanuit hun sociale netwerk. Deze materiële steun houdt in dat zij regelmatig geld, boodschappen of andere noodzakelijke spullen krijgen van mensen uit hun sociaal netwerk.

Ja het is wikken en wegen, kijken qua eten enzo, dan red je het mee, ik bedoel dat moet ik ook eerlijk zeggen. Als jij gewoon alleen eten gaat koken. Als je gewoon je piepertje koopt en je blikje groente en bloemkooltje, kun je het in principe makkelijk redden. (Vrouw, 41 jaar)

Ik eet meestal bij mijn moeder dus. Die vindt het niet erg. Die zegt van ik maak toch veel, kom maar lekker met [naam], mijn dochter. Dus ehm... doordeeweeks eten we meestal bij mijn moeder. (Vrouw, 39 jaar)

### Tevredenheid en acceptatie

Veerkrachtige ouders in armoede zijn tevreden met hun leefsituatie. Zij kunnen de financiële krapte accepteren en laten het niet hun leven beheersen. Zij ervaren geen stress of bestaansonzekerheid.

Tabel 1: Typologie ouders in armoede

<b>Veerkrachtige ouders in armoede</b>	<b>Strijdvaardige ouders in armoede</b>	<b>Terneergeslagen ouders in armoede</b>
Het redden met de financiën	Moeilijk rondkomen met de financiën	Niet uitkomen met de financiën
Tevredenheid en acceptatie	Bestaansonzekerheid en vechten	Boosheid en verslagenheid
Gezinsleven gaat goed	De kinderen moeten het goed hebben	Ouderschap is zwaar
Positief beeld over het leven	Hoopvol over het leven	Negatieve kijk op het leven

Ze kunnen hun leefsituatie relativeren. Ze accepteren de financiële krapte. Zij richten zich op de positieve kanten van hun leven. Hierbij kunnen zij zich dankbaar uiten.

Al ga je lekker wandelen ofzo naar het bos of met de honden weg... ja je hoeft niet veel geld te hebben om het leuk te hebben. En vroeger had ik dat juist wel. Als ik geen geld had dan vond ik niks niet leuk. En nou kun je van de kleine dingen genieten. (Vrouw, 41 jaar)

### **Gezinsleven gaat goed**

Het gezinsleven ervaren zij als positief. Zij ervaren het ouderschap niet als zwaar door de financiële moeilijkheden. De kinderen hebben de hoogste prioriteit. Zij hebben niet het idee dat het welzijn van de kinderen negatief wordt beïnvloed.

Ik bedoel die kinderen, die komen nooit iets te kort, die staan gewoon op de eerste plaats. Ik heb liever dat ik niks eet, dan dat hun niks eten. (Man, 33 jaar)

### **Positief beeld over het leven**

Veerkrachtige ouders in armoede hebben een positieve perceptie van hun leefsituatie. Zij zijn tevreden over hun sociale netwerk en hun dagbesteding. In het leven voelen zij zich overwegend gelukkig. Ze hebben een vastberadenheid dat hun financiële situatie op termijn zal verbeteren. Ze hebben een positieve voorstelling van de toekomst.

Als ik niet thuis ben, ben ik of bij mijn vader of ik ben op school voor mijn kinderen, daar doe ik vrijwilligerswerk. Ik doe één keer in de week overblijf draaien, vrijdagsmiddags doe ik altijd het werkhuis draaien, ik ben klassenouder; ik doe gewoon een hele hoop! (Vrouw, 39 jaar)

Ik zeg maar zo: mijn tijd komt nog wel. Ook al moet ik er op wachten, mijn tijd komt. Eens kan ik een keer tegen de kinderen zeggen: we gaan een week op vakantie, ook al moet ik ervoor sparen, maakt me niks uit. (Vrouw, 29 jaar)

## **DE STRIJDVAARDIGE OUDERS IN ARMOEDE**

### **Moeilijk rondkomen met de financiën**

Strijdvaardige ouders in armoede geven aan dat zij maar net kunnen rondkomen met het leefgeld. Zij kunnen de vaste lasten betalen, maar het besteedbare geld voor boodschappen en andere

## ouders in armoede: veerkrachtig, strijdvaardig of terneergeslagen?

noodzakelijke spullen vinden zij minimaal. Zij proberen goed te budgetteren, maar dit lukt niet altijd. Zij bevinden zich met periodes in de situatie dat ze niet weten of ze de maand financieel wel door kunnen komen en of ze het gezin kunnen voorzien in de noodzakelijke basisbehoeften.

Het is moeilijk! Want ja 90 euro, eigenlijk zit daar alles in, dus ja boodschappen, telefoon, want ik heb ook prepaid-telefoon bijvoorbeeld 10 euro per week prepaid kopen, buskaartje, en ehm ja, boodschappen... 90 euro voor vijf mensen is echt weinig. (Vrouw, 28 jaar)

### **Bestaansonzekerheid en vechten**

Als er onvoldoende leefgeld is, ervaren deze ouders stress en bestaansonzekerheid. Ze proberen een adequate cognitiecoping te hanteren en de situatie positief te bekijken. Dit lukt niet altijd, waardoor zij periodes van stress kennen. Als zij zich gestrest voelen, zoeken zij steun, uiten zij hun gevoelens en proberen zij hoopvol te blijven.

Ik heb een vriendin die hier ook toevallig in de buurt woont. En die zie ik iedere dag. En we doen samen boodschappes en ja drinken samen koffie. En gaan soms wel eens samen naar een winkelcentrum om gewoon even te kijken, want zij zit hetzelfde als ik, ook onder bewind dus ja... We houden elkaar zeg maar sterk. Zoals, ik heb het zo gedaan, waarom probeer je het ook niet zo? We geven elkaar daar wel een klein beetje advies in. (Vrouw, 27 jaar)

### **De kinderen moeten het goed hebben**

Strijdvaardige ouders in armoede ervaren het ouderschap in deze financiële situatie als moeilijk. De verantwoordelijkheid om de kinderen goed te verzorgen is voor hen zwaar. De kinderen hebben de hoogste prioriteit.

Ja voor mezelf heb ik dan zoiets van, ik red het vandaag wel met een sneetje brood. Maar voor de kinderen heb ik dan zoiets van, Jezus die moeten toch wel fatsoenlijk eten. Die hebben het gewoon hard nodig. Maar goed ik zelf ook wel maar... ik denk dat iedere ouder dat wel heeft, dat mijn kinderen het beter hebben als ik. (Man, 34 jaar)

### **Hoopvol over het leven**

Strijdvaardige ouders in armoede hebben een matig positieve perceptie van hun leefsituatie. Zij ervaren het leven met periodes als zwaar. Zij zetten zich in om hun leefsituatie te verbeteren. Zij hebben hoop op een beter leven in de toekomst.

Maar ik zie wel in dat ik wel uit de financiële problemen ga komen. Ja, want daar ben ik gewoon voor aan het knokken, samen met de maatschappelijk werker, bewindvoering en de Gemeentelijke Kredietbank. Maar het duurt gewoon een tijd, het is gewoon nog een tijd doorbijten. Maar het gaat me wel lukken, dat weet ik wel. (Man, 33 jaar)

Ja, ik zelf heb er wel aan zitten te denken om toch meer sociale contacten te gaan leggen buiten huis door een verenging ofzo of iets voor mensen die ook zoals ik zitten. Die wel willen maar niet kunnen. Dat ik daar toch mee kan praten en dingetjes kan gaan doen met hun. In een soort clubverband ofzo. (Vrouw, 36 jaar)

## **TERNEERGESLAGEN OUDERS IN ARMOEDE**

### **Niet uitkomen met de financiën**

Terneergeslagen ouders in armoede geven aan niet rond te kunnen komen met het leefgeld. Het lukt hen niet om het gezin te voorzien in alle noodzakelijke basisbehoeften. Zij kennen veel momenten in hun leven dat zij niet wisten hoe ze de maand financieel door moesten komen. Ook geeft deze groep ouders aan dat de financiële moeilijkheden hun hele leven beheerst. Zij kennen momenten in het leven waarin zij zich wanhopig en machteloos voelen. Deze ouders beschikken over onvoldoende budgetvaardigheden. Hierdoor kunnen er nieuwe schulden ontstaan en verergeren de financiële problemen.

Dan zijn er dingen op en dan denk je van: Ja eigenlijk heb ik dit nodig, dit nodig ja en dan ben je weer een tientje verder. Ja aan wie moet ik die tientje vragen dan? Ik voel me eigenlijk net een zwerver, maar dan wel met een dak boven mijn huis. (Vrouw, 49 jaar)

Ik heb veel last van de financiën. Heel veel, ja, je gaat ermee naar bed en je staat ermee op. Dat is gewoon zo. (Vrouw, 29 jaar)

### **Boosheid en verslagenheid**

Terneergeslagen ouders in armoede ervaren continu stress. Ze geven aan dat hun financiële situatie hun hele leven beheerst en ze zijn boos op de overheid en de maatschappij. Deze ouders vinden dat zij in deze financiële situatie zitten doordat de maatschappij oneerlijk verdeeld is. Bovendien hebben zij het gevoel vast te zitten in hun leefsituatie en zien geen mogelijkheden om eruit te komen. De ouders hebben emotionele problemen door de financiële problemen, zoals depressieve en agressieve gevoelens.

## ouders in armoede: veerkrachtig, strijdvaardig of terneergeslagen?

Weet je wat het is, het is gewoon oneerlijk hier in Nederland. Af en toe ben ik echt wel boos op die buitenlandse mensen. Want die krijgen wel alles voor elkaar. Dat is echt hoor... En dan word ik ook heel pissig, ook bij de sociale dienst toen ik die twee maanden hier kwam zonder geld, vroeg ik een voorschot aan de gemeente. Ja, kreeg ik gewoon niet. Terwijl die buitenlandse mensen... zaten ze het geld te tellen van de sociale dienst en dat deden ze dan in een envelopje. (Vrouw, 49 jaar)

Ik kan gewoon bepaalde spullen niet kopen. En het hoeft niet duur te zijn, want ik doe altijd alles goedkoop. Maar het kan gewoon niet. Het zit er niet aan... dus dat ehm... dus dat het huis maar in de fik vliegt weet je wel. Dan krijg je allemaal rare gedachten. Ik heb zelf de dingen kapot geslagen daar, gewoon met een hamer. Zo kwaad was ik. En dan ben ik gewoon bang, dat ik ehm... dat ik iemand wat aandoe ofzo. (Man, 21 jaar)

### **Ouderschap is zwaar**

Het ouderschap ervaren zij als zwaar, ze vinden het moeilijk om hun kinderen in deze financiële situatie groot te brengen. Verder vinden deze ouders dat zij met hun kinderen weinig leuke uitjes kunnen ondernemen en dat zij over minder mooie spullen beschikken dan niet-arme leeftijdsgenoten. De ouders hebben het idee dat het welzijn van hun kinderen negatief wordt beïnvloed door de financiële situatie. Zij voelen zich schuldig, omdat ze hun kinderen niet kunnen voorzien in alle noodzakelijke basisbehoeften.

De kleine komt elke dag van mam... Ja, want die vriendjes krijgen elke dag geld. Ik kan hem niet bij zijn verstand brengen, dat kunnen we gewoon niet. Want dan komt ie van: mam, heb je een euro? Ik zeg: ja. Ik kan het wel een keer geven, maar ik kan het niet elke dag. Dat gaat niet. Dat vind ik gewoon heel erg. En dan zit ie met schoenen. Zit ie met oude, afgetrapte schoenen. Ik kan gewoon geen nieuwe kopen. (Vrouw, 33 jaar)

### **Negatieve kijk op het leven**

Terneergeslagen ouders in armoede hebben een negatieve perceptie van het leven. Deze ouders hebben over het algemeen last van psychische klachten en er kunnen ook lichamelijke klachten zijn. Er zijn over het algemeen weinig sociale contacten. Deze ouders geven aan dat ze dit ook niet willen. Ze kunnen teleurgesteld zijn geraakt in mensen. De dagbesteding ervaren zij overwegend als negatief: ze kunnen zich vervelen en zich geïsoleerd voelen. Er wordt aangeven

dat zij niet in staat zijn om te gaan werken, waardoor de financiële situatie ook niet kan verbeteren. De toekomst zien zij negatief tegemoet, aangezien ze weinig toekomstperspectief hebben.

Ik heb continu dat ik terug val in depressies. Daar doet mijn maatschappelijk werker mij dus in begeleiden dat dat niet gebeurt. Dat ik daar toch mee om leer te gaan dat ik daar niet weer terug in val. Want ik weet van mezelf dat als ik er weer terug in val dat ik dan weer binnen blijf zitten en onderneem ik weer niks. (Vrouw, 33 jaar)

## CONCLUSIE

Uit deze studie komt naar voren dat ouders in armoede hun levensomstandigheden op verschillende wijze beleven en hiermee verschillend omgaan. Er lijken drie typen ouders in armoede te zijn.

De *veerkrachtige ouders in armoede* hebben de volgende vier kenmerken: "het redden met de financiën", "tevredenheid en acceptatie", "gezinsleven gaat goed" en "positief beeld over het leven". Doordat zij over voldoende budgetvaardigheden beschikken en materiële steun krijgen vanuit hun sociaal netwerk, kunnen zij financieel rondkomen. Zij ervaren geen stress en bestaansonzekerheid. Zij zijn positief over hun leven. Het hebben van een goed sociaal netwerk en voldoende dagbesteding lijkt een compenserende werking te hebben op het welzijn van deze ouders in armoede. De *strijdvaardige ouders in armoede* hebben de volgende vier kenmerken: "moeilijk rondkomen met de financiën", "bestaansonzekerheid en vechten", "de kinderen moeten het goed hebben" en "hoopvol over het leven". Zij beleven hun levensomstandigheden minder positief dan de veerkrachtige ouders in armoede. Het lukt hen niet altijd om rond te kunnen komen met de financiën. Zij beschikken over voldoende capaciteiten en sociale steun, waardoor zij ook periodes kennen waarin zij geen stress ervaren. Zij blijven proberen en vechten om een beter leven te creëren voor het gezin. De *terneergeslagen ouders in armoede* hebben de volgende vier kenmerken: "niet uitkomen met de financiën", "boosheid en verslagenheid", "ouderschap is zwaar" en "negatieve kijk op het leven". Het lukt hen niet om rond te komen met de financiën. Zij ervaren veel stress en machteloosheid in hun leefsituatie. Zij hebben een minimaal sociaal netwerk. Ze zijn ontevreden met hun dagbesteding. Het leven wordt door deze ouders in zijn algemeenheid negatief beoordeeld.

## OUDERS IN ARMOEDE: VEERKRACHTIG, STRIJDVAARDIG OF TERNEERGESLAGEN?

De kenmerken van de typologie zijn geen statische kenmerken. De typologie beschrijft een dynamische toestand die per situatie kan veranderen en beïnvloed kan worden door factoren.

## DISCUSSIE

De verschillen tussen de drie typen ouders in armoede kunnen verklaard worden door de psychosociale stresstheorie (De Mönink, 2004). De *veerkrachtige ouders in armoede* beleven de leefsituatie overwegend als positief. Deze ouders beleven hun leefsituatie niet als problematisch, waardoor hun draaglast niet te groot is. Zij hebben voldoende draagkracht en draagvlak om de draaglast op te vangen. De *strijdvaardige ouders in armoede* beleven de leefsituatie wisselend met periodes van stress en bestaansonzekerheid en periodes van rust en tevredenheid. Hun draagkracht is niet stabiel, waardoor zij met periodes niet in staat zijn om de draaglast op te vangen. Zij beschikken wel over voldoende capaciteiten en sociale steun om veranderingen aan te brengen, waardoor zij ook periodes kennen waarin zij geen stress ervaren en in psychosociale balans verkeren. De *terneergeslagen ouders in armoede* ervaren continu stress in hun leven. Uit hun beleving van de leefsituatie komt duidelijk naar voren dat zij veel problemen ervaren op meerdere levensgebieden. Hun draaglast is erg hoog. Zij kunnen hun financiële situatie niet accepteren en krijgen hierdoor emotionele problemen, zoals agressieve en depressieve gevoelens. Hun draagkracht is door deze problemen en hun minder adequate coping beperkt. Hun draagvlak is minimaal, aangezien er weinig sociale steun is. Zij leven continu in psychosociale onbalans.

De copingvaardigheden hebben een grote invloed op de wijze waarop ouders in armoede hun leefsituatie beleven. Ouders die over een adequate cognitiecoping beschikken, kunnen hun levensomstandigheden beter relativiseren en richten zich meer op positieve aspecten van hun leven. Ouders die betere budgetvaardigheden hebben, kunnen ook beter omgaan met de financiële krapte. Tevens is naar voren gekomen dat ouders in armoede die goede sociale contacten hebben en hierdoor sociale en materiële steun krijgen, de levensomstandigheden positiever beleven. Het hebben van een goed sociaal netwerk lijkt een compenserende werking te hebben voor ouders in armoede.

Eerder in dit onderzoek werden vier thema's genoemd die de dagelijkse strijd beschrijven die ouders in armoede kunnen ervaren, namelijk: "aan de rand van de nederlaag", "geen inkomen, slechte ouder", "depressieve ouder, slechte ouder" en "geen hoop, ik kan geen goede ouder zijn" (Russel *et al.*, 2008). In het huidige onderzoek is deze wijze van beleving ook gevonden. De terneergeslagen ouders in armoede ervaren veel stress en kampen met psychische problemen.

Zij ervaren het ouderschap als zwaar. De strijdvaardige ouders in armoede kennen ook periodes waarin zij stress ervaren. Uit het huidige onderzoek blijkt echter ook dat er een andere groep is, waarbij deze overwegend negatieve beleving niet geldt. De veerkrachtige ouders in armoede kenmerken zich bijvoorbeeld juist door tevredenheid en acceptatie.

Het huidige onderzoek heeft meer opgeleverd dan een beschrijving van belangrijke thema's. Dit onderzoek heeft een drieledige typologie opgeleverd. De gevonden typologie heeft de heterogeniteit van de groep ouders in armoede geïdentificeerd en onderverdeeld in drie meer homogene subgroepen. De typologie kan hierdoor in de praktijk gebruikt worden als een theoretisch denkmodel. Het biedt verdiepend inzicht in hun leefwereld; de wijze waarop zij hun levensomstandigheden beleven en hoe zij hiermee omgaan.

### **Reflectie op het onderzoek**

De bevindingen van dit onderzoek zijn niet generaliseerbaar. Dit was ook niet het doel van dit onderzoek. Doel van het huidige onderzoek was om verdiepend inzicht te verkrijgen in de leefwereld van ouders in armoede. De typologie van dit onderzoek kan niet gekoppeld worden aan specifieke sociaal-demografische kenmerken. De relatie van sociaal-demografische kenmerken met een typologie is een onderzoeksthema van kwantitatief onderzoek.

Dit onderzoek is verricht conform de wetenschappelijke criteria van kwalitatief onderzoek. Het onderzoeksinstrument is samengesteld op basis van een expertmeeting en aan de start van de dataverzameling verrijkt door twee pilotinterviews af te nemen. De validiteit van het onderzoek is gewaarborgd door tussentijdse interpretaties van het onderzoek te toetsen en opnieuw naar de data te kijken. Ook zijn de resultaten steeds bediscussieerd onder de onderzoekers.

### **AANBEVELINGEN VOOR DE PRAKTIJK**

Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op het verkrijgen van meer kennis over de leefwereld van arme mensen. Een logisch vervolg zou zijn het toetsen van de typologie in een kwantitatief onderzoek. Ook is het nodig interventies te ontwikkelen die bewezen effectief zijn voor (elk type) ouders in armoede. Door inzichtelijk te krijgen welke interventies werkelijk effectief zijn kan de hulpverlening verbeteren. Het inzetten op copingvaardigheden van ouders en de relaties in een gezin lijkt bijvoorbeeld veelbelovend (Wadsworth, De Carlo Santiago, Einhorn, Etter, Rienks & Markman, 2011). Ouders geven aan minder stress te ervaren en zijn versterkt in hun copingvaardigheden wanneer zij aan een interventie hebben deelgenomen die zich richt op copingvaardigheden en gezinsrelaties.



## ouders in armoede: veerkrachtig, strijdvaardig of terneergeslagen?

De typologie biedt een denkmodel om ouders in armoede beter te begrijpen en daarmee aangrijpingspunten om de interventies te ontwerpen. Elk type ouder heeft een andere intensiteit van hulpverlening nodig. Zo hebben de veerkrachtige ouders in armoede vaak geen langdurige hulp nodig en kunnen zij zelfstandig hun problemen oplossen. De strijdvaardige ouders in armoede hebben meer hulp nodig, waarbij er aandacht is voor de financiële moeilijkheden enerzijds en de wijze van coping en bestaansstrategieën anderzijds. De hulp aan de terneergeslagen ouders dient intensiever te zijn. Armoede heeft op hen een zeer ingrijpende impact, waardoor er emotionele problemen kunnen zijn. Dit dient de aandacht te krijgen in de hulpverlening. Er is vaak sprake van een meervoudige probleemsituatie, die niet door een gefragmenteerde aanpak is op te lossen. Oplossing voor deze meervoudige problematiek vraagt om een integrale aanpak in de hulpverlening gericht op meerdere levensgebieden.

Het is belangrijk om in de startfase van de hulpverlening niet enkel naar het levensgebied financiën te kijken, maar ook naar de overige levensgebieden om zodoende duidelijk te krijgen welk type ouder het is. Dit wordt niet altijd in de hulpverlening gedaan, waardoor dieperliggende problematiek ofwel de vraag achter de vraag, niet meegenomen wordt in de hulpverlening. Dit is echter zeer noodzakelijk voor met name de terneergeslagen ouders in armoede.

Naast het aanpakken van de financiële problemen, dienen de copingsvaardigheden vergroot te worden. Hierdoor kan er bij de cliënt een versterkingsproces in gang gezet worden, waardoor de cliënt meer controle krijgt over zijn eigen leven. Verder dient er gewerkt te worden aan het vergroten van het sociale netwerk en de maatschappelijke participatie. Een dergelijke krachtgerichte benadering in de hulpverlening is cruciaal voor het bieden van doelgerichte hulpverlening aan ouders in armoede.

Armoede zou in Nederland nadrukkelijker aandacht moeten krijgen in het maatschappelijk werk. Met de aankomende bezuinigingen is de verwachting dat het aantal mensen in armoede de komende jaren zal gaan stijgen (SCP & CBS, 2012). Mensen in armoede behoren tot de meest kwetsbare burgers in onze samenleving. Het familystress model laat duidelijk zien dat armoede een negatieve invloed kan hebben op ouderschap en daarmee op het welzijn van kinderen (Conger *et al.*, 2000). Ook andere studies laten zien dat armoede een risicofactor is voor de ontwikkeling van kinderen (Roest *et al.*, 2010; Van IJzendoorn *et al.*, 2007). De huidige studie laat zien dat niet alle ouders in armoede aan elkaar gelijk zijn: er zijn verschillende typen ouders in armoede. Elk type heeft specifieke kenmerken die vragen om een gerichte aanpak.

## REFERENTIES

- Baarda, D.B., Goede, M.P.M. de, & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* [A basic book qualitative research: Instructions for setting up and conducting qualitative research]. Houten: Noordhoff Uitgevers Groningen.
- Conger, K.J., Rueter, M.A., & Conger, R.D. (2000). *The role of economic pressure in the lives of parents and their adolescents*. In L.J. Crockett, K. Rainer & K. Silbereisen (Eds.), *Negotiating Adolescence in Times of Social Change* (pp. 201–223). Cambridge: Cambridge University Press.
- Driessens, K. (2003). *Armoede en hulpverlening: Omgaan met isolement en afhankelijkheid* [Poverty and social work: dealing with loneliness and dependence]. Gent: Academia Press.
- Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of the grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Hooper, C., Gorin, S., Cabral, C., & Dyson, C. (2007). *Living with hardship 24/7: The diverse experiences of families in poverty in England*. London: The Frank Buttle Trust.
- IJzendoorn, M.H. van, Prinzie, P., Euser, E.M., Groeneveld, M.G., Brilleslijper-Kater, S.N., et al. (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie kindermishandeling van kinderen en jeugdigen* [Child abuse in the Netherlands 2005: The national prevalence study on abuse of children and youth]. Leiden: Attachment Research Program.
- Integraal Toezicht Jeugdzaken. (2011). *Het kind van de rekening: Hulp aan kinderen die leven in armoede* [Children paying the price: helping children in poverty]. Utrecht: Integraal Toezicht Jeugdzaken.
- Kooijman, K., & Wolzak, A. (2004). *Verkennde studie preventie kindermishandeling* [Exploratory study on preventing child abuse]. Utrecht: NIZW Jeugd.
- Lee, C., Anderson, J., Horowitz, J., & August, G. (2009). Family income and parenting: The role of parental depression and social support. *Family relations, Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 58(4), 417–430.
- Mays, N., & Pope, C. (2000). Qualitative research in health care: Assessing quality in qualitative research. *British Medical Journal*, 320(7226), 50–52.
- Mönnink, H. de (2004). *De gereedschapskist van de maatschappelijk werker* [Social workers' toolbox]. Maarssen: Elsevier gezondheidszorg.
- Nederlandse Vereniging van Maatschappelijk Werkers (2006). *Beroepsprofiel van de maatschappelijk werker* [Social workers' profile]. Utrecht: NVMW.

#### OUDERS IN ARMOEDE: VEERKRACHTIG, STRIJDVAARDIG OF TERNEERGESLAGEN?

- Ridge, T. (2009). *Living with poverty: A review of the literature on children's and families' experiences of poverty*. Norwich: Department for Work and Pensions.
- Regenmortel, T. van (2006). Een krachtgerichte psychologische kijk op personen die in armoede leven [An empowering psychological view of people living in poverty]. In K. Driessens & T. van Regenmortel (Eds.), *Bind-kracht in armoede: leefwereld en Hulpverlening* (pp. 87–168). Leuven: Uitgeverij Lannoo Campus.
- Roest, A., Lokhorst, A., & Vrooman, C. (2010). *Sociale uitsluiting bij kinderen: Omvang en achtergronden* [Social exclusion of children: size and circumstances]. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Russel, M., Harris, B., & Gockel, A. (2008). Parenting in poverty: Perspectives of high-risk parents. *Journal of Children and Poverty*, 14(1), 83-98.
- Sociaal en Cultureel Planbureau & Centraal Bureau voor de Statistiek (2012). *Armoedesignalement 2012* [Poverty description 2012]. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Spiesschaert, F. (2005). *Ervaringsdeskundige in armoede en sociale uitsluiting: Een inleiding tot de methodiek* [Field expert of poverty and social exclusion: an introduction to the methodology]. Leuven: Acco.
- Tabibian, N. (2006). *Effectiviteit van interventies voor multiprobleemgezinnen* [Effects of interventions in multiproblem families]. Utrecht: Verwey Jonkerinstituut.
- Wadsworth, M.E., DeCarlo Santiago, C., Einhorn, L., Etter, E.M., Rienks, S., & Markman, H. (2011). Preliminary efficacy of an intervention to reduce psychosocial stress and improve coping in low-income families. *American Journal of Community Psychology*, 48(3–4), 257–271.
- Ypeij, A., Snel, E., & Engbersen, G. (2002). *Armoede in Amsterdam-Noord. Eerste deelstudie van project 'Landschappen van armoede'* [Poverty in North Amsterdam. First study of the project 'Landscapes of poverty']. Rotterdam: RISBO.